

JĘZYKOZNAWSTWO / TAALKUNDE

ROCZNIKI HUMANISTYCZNE
Tom LXIX, zeszyt 5 – 2021
ZESZYT SPECJALNY / SPECIALE UITGAVE
DOI: <http://doi.org/10.18290/rh21695sp-1>

AGNIESZKA FLOR-GÓRECKA

WAAROM IS HET NEDERLANDS PASSIEF EEN STRUIKELBLOK VOOR POOLSE STUDENTEN?

Abstract. In deze bijdrage wordt uitgelegd waarom het Nederlandse passief voor Poolse studenten een probleem is en hoe passiefconstructies en equivalenten daarvan in hun moedertaal hierop van invloed zijn. In de bijdrage worden eerst de passiefconstructies in het Nederlands en in het Pools kort voorgesteld, waarna aan de hand van vertaalde zinnen wordt getoond in welke elementen het probleem gelegen is.

Trefwoorden: Nederlands; Pools; passief; gebeuren; toestand; struikelblok.

INLEIDING

In deze bijdrage wordt een van de grootste didactische struikelblokken bij het leren van het Nederlands door Poolse studenten, namelijk het passief, centraal gesteld. Zoals bekend is het Nederlands een West-Germaanse taal en het Pools een West-Slavische taal. Dit uit zich met name in het werkwoordstelsel en de wijze waarop temporaliteit wordt uitgedrukt. Het tempussysteem vormt dan ook zowel het grootste verschil als één van de grootste moeilijkheden bij het leren van het Nederlands door Poolse studenten. Het duurt wel even tot een Poolse student de Nederlandse tijdsvormen juist gaat gebruiken. In dit artikel wil ik nagaan waar het probleem zich situeert, waarbij ik me specifiek richt op het passief.

Dr. AGNIESZKA FLOR-GÓRECKA is assistent bij de Katedra Języka Niderlandzkiego van het Instituut Taalkunde bij de Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; zij specialiseert zich in syntactische problematiek van het Nederlands voor Poolse studenten; correspondentieadres: Katedra Języka Niderlandzkiego, IJ WNH, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Racławickie 14 (CN-006), 20-950 Lublin, Polen; e-mail: aflor@kul.pl. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4015-8227>.

1. ALGEMENE KENMERKEN

Als we uitgaan van de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* ofwel *ANS* (editie 1997), heeft het Nederlands acht tijden (4 onvoltooide en 4 voltooide), tegenover slechts drie in het Pools. Omgekeerd heeft het Nederlands geen aspect dat morfologisch wordt uitgedrukt, terwijl het Pools dit taalkundig gegeven wel morfologisch uitdrukt. Zo komt in het Pools bijna elk werkwoord in een morfologisch paar (imperfectief – perfectief) voor, bijv. *pisać – napisać* [schrijven – opschrijven]. Bovendien komt het aspect tot uitdrukking in elke categorie van het werkwoord, ook in het Poolse passief. Afgezien van de dissertatie van de auteur (Flor-Górecka 2019) bestaat er geen literatuur over de problematiek van het passief voor het taalpaar Nederlands – Pools. Die is er wel voor het Duits.

Jan Czochralski signaleerde dit probleem met betrekking tot het Duits als volgt¹:

Das deutsche Verbsystem kennt keine Aspektkategorie. Ein Pole, der Deutsch lernt, projiziert immer wieder die polnische Aspektkategorie auf die deutschen Verben. Da jede polnische Verbform aspektual determiniert ist, sucht der polnische Muttersprachler konsequenterweise, jede deutsche Verbalform in die Aspektkategorie einzuordnen. Um das Gesagte mit einem Beispiel zu belegen, müssen wir hier ein weiteres Charakteristikum des Aspekts erwähnen. Die polnischen Verben im allgemeinen, ihre finiten Formen im Besonderen haben wichtige sprachliche Aufgaben zu erfüllen; sie müssen u. a. Temporalfunktion ausüben. Die Tempusformen sind im Polnischen mit dem Aspekt fest gekoppelt, so dass man “vollendete” und “unvollendete”, richtiger – perfektive und imperfektive – Tempora zu unterscheiden hat. Da nun das Deutsche – ähnlich wie das Polnische – zwei direkte Vergangenheitstempora aufweist, unterliegt der Pole stets der Versuchung, sie jeweils in den zwei Sprachen zu identifizieren. In der Regel wird das deutsche Präteritum (Imperfekt!) mit dem polnischen imperfektiven Präteritum gleichgesetzt, das deutsche Perfekt – mit dem polnischen perfektiven Präteritum. (...) Das ist natürlich eine automatische Übertragung des muttersprachlichen Modells; wäre sie bewusst, dann müsste sie als eine falsche und unzulässige Extrapolation gewertet werden, da sie jedoch unbewusst ist, rechnen wir sie zur Interferenz. (207)

De observatie van Czochralski komt overeen met mijn eigen ervaring dat Poolse studenten de neiging hebben om de Nederlandse verleden tijd met het Pools imperfectieve praeteritum weer te geven en het perfectum met het Pools perfectieve praeteritum, hoewel dit inhoudelijk vaak niet correct is.

¹ Vgl. dienaangaande ook het artikel van Wilken Engelbrecht (185-199).

Voor het passief is dit probleem het best te zien bij het *zijn*-passief. In deze bijdrage wordt hier dieper op ingegaan.

Om te zien waar het probleem ligt, stel ik hier eerst zowel het Nederlandse als het Poolse passief kort voor.

2. PASSIEF IN HET NEDERLANDS

Het Nederlands kent net als het Pools twee *genera verbi* ofwel perspectieven op een bepaalde handeling: de *bedrijvende vorm* (activum) en de *lijdende vorm* (passivum). Een actieve zin is een zin waarin een handeling wordt voorgesteld die uitgaat van diegene die de handeling verricht (het logisch onderwerp of de *agens*).² Het logisch onderwerp is in de actieve zin tevens grammaticaal onderwerp van de zin (*De olifant* in voorbeeld (1)):

(1) *De olifant verwoestte de huizen.*

In een passieve zin wordt het perspectief op de handeling omgekeerd. De *patiens* wordt het uitgangspunt van het perspectief op de handeling, met als gevolg rangverlaging van de *agens*. De Nederlandse taal kent een *echt passief*, ofwel persoonlijk passief met een aanwijsbaar grammaticaal onderwerp, maar ook een *onecht passief*, ofwel onpersoonlijk passief (pseudo-passief, vgl. Kirsner, 1), waarin het grammaticaal onderwerp is weergegeven met presentatief *er*. In deze bijdrage beperk ik me tot het *worden*- en *zijn*-passief, daarom worden het *semi-passief* (het zgn. *krijgen*-passief) en enkele andere constructies met een passieve waarde buiten beschouwing gelaten.

De zinnen (2a) en (2b) illustreren het echte passief:

(2a) *De dader wordt aangehouden.*

(2b) *Het huis is gerenoveerd.*

Het onechte passief wordt geïllustreerd door de zinnen (3a) en (3b):

(3a) *Er wordt gezongen.*

(3b) *Er werd veel gelachen.*

---

² Een actieve zin hoeft niet letterlijk een handeling uit te drukken, maar kan betrekking hebben op een gebeurtenis zonder duidelijke agens van die gebeurtenis, bijv.: *Het sneeuwt.*

2.1 HET PERSOONLIJKE PASSIEF

In een persoonlijke passiefconstructie worden in het algemeen drie elementen onderscheiden: het grammaticaal onderwerp, het logisch onderwerp (*agens*) en het predicaat. Het grammaticaal onderwerp (*de dader* in zin (4); *het huis* in zin (5)) is aanwijsbaar:

- (4) *De dader wordt door de politie aangehouden.*
- (5) *Het huis is door vakmannen gerenoveerd.*

In persoonlijke passieven wordt het lijdend voorwerp tot onderwerp van de overeenkomstige actieve zin gemaakt (in de voorbeelden: De politie houdt *de dader* aan. Vakmannen hebben *het huis* gerenoveerd.). Comrie (47-48, 51) noemt dit proces *spontane degradering*.

Het passiveren van actieve, overgankelijke zinnen bestaat uit twee processen: promotie van het lijdend voorwerp en onderwerpdegradering/-weglating. (Rawoens et al., 100)

De semantische rol van het grammaticaal onderwerp in de passieve zin is de *patiens*, de instantie die de handeling ondergaat of aan wie die wordt voltrokken. Het logisch onderwerp of *agens* treedt in zinnen (4) en (5) op in de vorm van een *door-bepaling* die ook *handelend voorwerp*, (*bijwoordelijke bepaling van de handelende persoon* of *passieve door-bepaling* genoemd wordt (Luif 29). De semantische rol van het logisch onderwerp is de *agens*, de controlerende instantie van wie de handeling uitgaat.

In de meerderheid van de passieve zinnen (ongeveer 87% in het Nederlands) komt de *agens* helemaal niet voor (Kirsner 93; Vandenbosch 83). Het logisch onderwerp in persoonlijke passieve zinnen wordt meestal niet uitgedrukt, tenzij het informatief belangrijk wordt geacht.

Het predicaat kan in het persoonlijk passief zowel van transitieve als van pseudo-transitieve werkwoorden gevormd worden. *Pseudotransitieve werkwoorden* zijn wat hun lexicaal valentie betreft transitief. Er wordt dus wel een object opgeroepen, maar dit hoeft in de zin niet uitgedrukt te worden, waardoor het werkwoord een intransitief uiterlijk krijgt (Vandeweghe 51). Het direct object is hier dus weglaatbaar. Voorbeelden van pseudotransitieve werkwoorden zijn: *eten*, *drinken*, *vertellen*.

- (6a) *We eten om zeven uur.*
- (6b) *Er wordt om zeven uur gegeten.*

- (6c) 's *Morgens eet ik een boterham met kaas.*
 (6d) 's *Morgens wordt een boterham met kaas gegeten.*

Het persoonlijk passief wordt gevormd met *worden* en *zijn* in combinatie met een passief deelwoord (dat formeel gelijk is aan een voltooid deelwoord) van het hoofdwerkwoord dat de handeling uitdrukt. Er bestaat een gedeeltelijk betekenisverschil tussen passieve zinnen met *worden* (dynamisch passief) en die met *zijn* (statisch passief). Zij hebben een andere gebruikswaarde. Volgens *ANS*:

Passieve zinnen met *worden* geven de overgang weer naar een bepaalde toestand, uitgedrukt door het passief deelwoord; ook als de uitvoerder van de handeling helemaal naar de achtergrond verdwenen is en niet expliciet in de zin voorkomt, roepen zulke zinnen onwillekeurig toch de gedachte aan een uitvoerder op. Passieve zinnen met *zijn* daarentegen geven een resultaat, een bestaande toestand weer, waarbij de gedachte aan een uitvoerder of veroorzaker die om een of andere reden niet genoemd wordt, vaak veel minder of niet voor de hand ligt. (1403, §22.1.2)

Het verschil illustreert het volgende voorbeeldenpaar:

- (7a) *Er wordt nu ijverig aan de auto gewerkt.* (uitvoering is bezig)
 (7b) *Er is aan de auto gewerkt.* (bestaande toestand)

2.2 HET ONPERSOONLIJKE PASSIEF

In de onpersoonlijke passiefconstructie worden, evenals in het persoonlijk passief, grammaticaal onderwerp, logisch onderwerp en predicaat onderscheiden. Hoewel deze constructie dezelfde componenten heeft, verschilt zij van het persoonlijk passief.

Het grammaticaal onderwerp neemt in de onpersoonlijke constructie de vorm aan van het presentatief *er*. Dit *er* is geen aanwijsbaar onderwerp volgens de definitie van de *ANS* of van Kirsner, maar is reëel aanwezig. De *ANS* ziet *er* als een presentatief bijwoord, dat gebruikt wordt als het onderwerp ontbreekt:

- (8) *Er wordt gezongen.*
 (9) *Er is vanmiddag opgebeld.* (471 § 8.6.3.2.III)

Het logisch onderwerp met referentiële betekenis wordt in onpersoonlijk passieve zinnen zelden uitgedrukt, maar het is wel impliciet aanwezig en verwijst naar een menselijke en niet-specifieke agens (in zin (8): *iemand*

zingt en in zin (8) *iemand* heeft opgebeld). Hier kan geconstateerd worden dat de agens zowel bij het persoonlijk als bij het onpersoonlijk passief wordt weggelaten of ondergebracht in een handelend voorwerp. Het verschil is dat de patiens bij het persoonlijk passief tot onderwerp gepromoveerd wordt en dat dit bij het onpersoonlijk passief niet gebeurt. In dat geval is er geen patiens in de actieve zin.

Het predicaat wordt in het onpersoonlijk passief volgens Comrie (51) alleen van onovergankelijke werkwoorden gevormd. Kirsner (1, vb. 10) en Klooster en Kraak (182, 184, vbb. 11-13) geven aan dat dit ook mogelijk is bij pseudo-transitieve verba:

- (10) *Er werd gefloten.*
- (11) *Er wordt goed gewerkt.*
- (12) *Er wordt voortdurend gelezen.*
- (13) *Er was voortdurend gelezen.*

Van werkwoorden zonder menselijke referent (agens) is het onmogelijk onpersoonlijke passieven te vormen (ANS, 1417 § 22.3.1):

- (14) **Er wordt geregend.*
- (15) **Er wordt geblaat.*

Niet van alle intransitieve werkwoorden kan het onpersoonlijk passief gevormd worden. Intransitieve werkwoorden kunnen onaccusatief (ergatief) of onergatief zijn. Onergatief zijn bijv.: *spelen, lopen, werken, lachen*, onaccusatief bijv.: *vallen, breken, sterven*.

Deze indeling berust vooral op thematische rollen. Bij Vandeweghe (54) vallen onergatieve werkwoorden onder actieve werkwoorden of handelingswerkwoorden en onaccusatieve werkwoorden onder passieve werkwoorden of ondergawerkwoorden.

Om deze indeling: (onaccusatief) ergatief of onergatief te illustreren wordt hier een tabel gebruikt die de tests voor onaccusativiteit van werkwoorden samenvat:

Tabel 1. Samenvatting van de tests voor onaccusativiteit³.

	onergatief & transitief	Onaccusatief (mono- en divalent)
Selectie van hulpwerkwoord (getoond door Zaenen; Ackema; Ryu; Psetsky)	Ik heb gewerkt Ik heb dat gegeten	Ik ben gestorven Dat is mij ontgaan

³ Ik heb deze tabel overgenomen van Aantjes (11).

Passivisatie/ Passivering (getoond door Perlmutter; Zaenen; Ackema; Ryu; Pesetsky)	Er wordt gewerkt Dat wordt (door mij) gegeten	*Er wordt gestorven *Dat wordt (door mij) ontgaan
Prenominaal gebruik van voltooid deelwoord (getoond door Zaenen; Ackema; Ryu)	*De gewerkte man *De gegeten man (lezing: man = agens)	De gestorven man De mij ontgane naam
Agens-nominalisatie (getoond door Zaenen; Ryu)	De werker De eter	*De sterver *De ontganer

Behalve in de tabel genoemde verschillen tussen ergatieve en onergatieve verba (selectie van het hulpwerkwoord, passivering, prenominaal gebruik van voltooid deelwoord en agens-nominalisatie), is er nog een semantisch verschil tussen deze werkwoorden: onergatieve verba zijn atelisch en onaccusatieve telisch, bijv.

- (16a) *De jongens hebben gewerkt.* (onergatief, atelisch)
 (16b) *De jongens zijn gevallen.* (onaccusatief, telisch)

Telische werkwoorden drukken over het algemeen handeling met een bepaald eindpunt uit, terwijl een door middel van een atelisch werkwoord uitgedrukte handeling geen duidelijk eindpunt heeft.

Volgens Perlmutter (168) laten alleen onergatieve werkwoorden het onpersoonlijk passief toe:

- (17a) *Er werd door de jongens gewerkt.*
 (17b) **Er werd door de jongens gevallen.* (vgl. Zaenen 137)

Volgens Zaenen (137) kan het onpersoonlijk passief worden gevormd van werkwoorden die zowel atelisch zijn als controle inhouden (*werken* is atelisch en +*controle*). Controleerbaarheid is een semantische factor die inhoudt dat processen makkelijk of moeilijk te sturen zijn. Om de controleerbaarheid van een werkwoord te testen kan het bijwoord *opzettelijk*, *expres* of een andere vergelijkbare bepaling ingevoegd worden.

- (18a) *De meisjes hebben hard/expres gewerkt.*
 (18b) *Er werd hard/expres gewerkt (door de meisjes).*

Het is daarentegen onmogelijk om van werkwoorden waarbij het element *controle* afwezig is een grammaticaal correcte onpersoonlijk passiefconstructie te vormen:

- (19a) *De man heeft *expres gebloed.*
 (19b) **Er werd (door de man) *expres gebloed.*⁴

Over het semantische criterium “controle” spreekt ook Vandeweghe (54) bij actieve werkwoorden. Hij geeft aan dat die het imperatief toelaten en het complement kunnen vormen van werkwoorden als *beloven* – *Hij heeft beloofd hard te werken*.

Het onpersoonlijk passief met een onovergankelijk, ergatief, telisch werkwoord zoals bijv. *aankomen* of *opstijgen* is volgens Carnie & Harley (46-48) onmogelijk. Als deze werkwoorden echter samen met een bijwoordelijke bepaling of een iteratief element een atelische werkwoordgroep vormen, kan het onpersoonlijk passief wel gevormd worden (48):

- (20a) **Er werd aangekomen.*
 (20b) *In dat hotel heb ik geen oog dicht gedaan, want er werd de hele nacht aangekomen en vertrokken.*
 (21a) **Er werd opgestegen.*
 (21b) *Van Schiphol wordt er de hele dag opgestegen.*

Maar er is een situatie denkbaar, waarin in het antwoord op een vraag:

- (22a) *Hoe zit het nu met het vliegverkeer op Schiphol tijdens de lockdown?*

het antwoord kan gegeven worden:

- (22b) *Er wordt opgestegen.*

omdat door de in de vraag gebruikte bijwoordelijke bepaling *tijdens de lockdown* iterativiteit semantisch reeds wordt verondersteld.

De tabel hieronder geeft de verschillen tussen het persoonlijk en onpersoonlijk passief in het Nederlands beknopt weer.

Tabel 2. Kenmerken van het persoonlijk en onpersoonlijk passief (Flor-Górecka 57).

	Persoonlijk passief	Onpersoonlijk passief
grammaticaal onderwerp (patiens)	aanwijsbaar (in de corresponderende actieve zin het lijdend voorwerp; patiens wordt gepromoveerd tot onderwerp)	er
logisch onderwerp	zelden door bepaling (vooral als	meestal geen door-bepaling,

⁴ Voorbeeldzinnen uit Rawoens, Johansson & Boons (106-107).

(agens)	informatief belangrijk voorgesteld), kan menselijk, niet menselijk levend, of niet-levend zijn	wel impliciet vatbaar/aanwezig en verwijst naar een menselijke en niet specifieke agens (actant: er wordt geblaft)
predicaat	overgankelijke werkwoorden, pseudo-intransitieve (pseudo-transitieve); met <i>worden</i> en <i>zijn</i>	onovergankelijke werkwoorden, pseudo-intransitieve, onergatieve, atelische werkwoordconstituent – waar het werkwoord onovergankelijk is, ligt de controle van de handeling van het werkwoord bij de agens; vooral met <i>worden</i> zelden met <i>zijn</i>

3. PASSIEF IN HET POOLS

Het passief wordt in het Pools veel minder gebruikt dan in het Nederlands. De belangrijkste redenen ervoor zijn het bestaan van naamvallen en van andere constructies die net als het passief de rangverlaging van de agens en perspectiefomkering uitdrukken. Het passief drukt het gemarkeerde of “minder directe” perspectief uit. Het verschil tussen het proces en het resultaat wordt in de Poolse taal namelijk in het werkwoord zelf morfologisch uitgedrukt door het gebruik van een *imperfectieve* of *perfectieve* vorm waarover reeds in de inleiding werd geschreven. Bijna elk Pools werkwoord bestaat in een imperfectieve en perfectieve variant die als één paradigma worden beschouwd. Een voorbeeld van zo’n werkwoordpaar uit de inleiding is *писаć* [schrijven] dat het proces aanduidt, en *napisać* [opschrijven] dat het telische resultaat van het schrijven aangeeft. In alle categorieën van het werkwoord, dus ook in het genus verbi, is dit verschil te zien.

In het Pools worden de volgende varianten van het persoonlijk passief onderscheiden:

1. De voornaamste variant:

– hulpwerkwoord *być* [zijn] en imperfectief passief deelwoord [passief deelwoord met bijvoeglijke verbuiging] van het zelfstandig werkwoord (Flor-Górecka 82):

(23a) *Książka jest pisana.* [Het boek wordt geschreven.]

(23b) *Książka była pisana.* [Het boek werd geschreven.]

(23c) *Książka będzie pisana.* [Het boek wordt geschreven./ Het boek zal worden geschreven.]

– hulpwerkwoord *zostać* [worden] en perfectief passief deelwoord:

(24a) *Książka została napisana.* [Het boek is geschreven.]

(24b) *Książka zostanie napisana.* [Het boek wordt/ zal worden geschreven.]

2. De variant met het hulpwerkwoord *zijn* en perfectief passief deelwoord van het zelfstandig werkwoord:

(25a) *Okno jest zamknięte.* [Het raam is gesloten.]

(25b) *Okno było zamknięte.* [Het raam was gesloten.]

(25c) *Okno będzie zamknięte.* [Het raam zal gesloten zijn.]

Evenals in de Nederlandse persoonlijk passiefconstructie worden ook in de Poolse passiefconstructie in het algemeen drie elementen onderscheiden: het grammaticaal onderwerp, het logisch onderwerp en het predicaat. In zin (26) is *samochód* het grammaticale onderwerp van de zin:

(26) *Samochód został wyremontowany przez mechanika.* [De auto is gerepareerd door een automonteur.] (Grzegorzycykowa, Laskowski & Wróbel 189)

Evenals in het Nederlands persoonlijk passief wordt het lijdend voorwerp (van de overeenkomstige actieve zin: *Mechanik wyremontował samochód.* [Een automonteur heeft de auto gerepareerd.]) tot onderwerp gemaakt en de semantische rol van het grammaticaal onderwerp is de patiëns. Het logisch onderwerp treedt in zin (26) op in de vorm van een *door-bepaling* net zoals in het Nederlands. Het predicaat kan in het Pools passief alleen van transitieve werkwoorden worden gevormd (Flor-Górecka 91):

(27a) *Janek czyta książkę.* [Janek leest een boek.]

(27b) *Książka jest czytana przez Janka.* [Het boek wordt door Janek gelezen.]

(28a) *Król rządził państwem.* [De koning regeerde het land.]

(28b) *Państwo było rządzane przez króla.* [Het land werd door de koning geregeerd.]

Nagórko (151) schrijft dat transiviteit een soort gradatie ondergaat. Prototypisch transitieve werkwoorden zijn werkwoorden die in de zin waarin ze voorkomen een direct object in de accusativus bij zich hebben, maar er zijn ook transitieve werkwoorden (minder frequent) die een direct object in de genitivus hebben, bijv. *bronić* [verdedigen], of in de instrumentalis (verba regendi, movendi, contemnendi), bijv. *kierować*, *dyrygować* [leiden], maar ook werkwoorden die minachting uitdrukken, bijv. *pogardzać* [minachten],

alsook andere bijv. *rzucać* [werpen], waarbij het direct object in een overeenkomende passieve zin het onderwerp wordt. Dit soort werkwoorden lijken op de Nederlandse constructie van een werkwoord met voorzetselvoorwerp, wat ook zichtbaar is in de vertaling:

Poszukiwać (+ genitivus) *zlota* – naar goud zoeken
Rzucać (+ instrumentalis) *piłką* – met een bal werpen

Het Poolse passief deelwoord heeft de uitgangen -ny en -ty. Het congrueert met het grammaticaal subject van de zin in geslacht, bijv. mannelijk: *Pies jest bity*. [De hond wordt geslagen], in getal, bijv. enkelvoud: *Ona jest myta*. [Zij wordt gewassen] en in naamval, bijv. nominativus: *Psy są czesane*. [De honden worden gekamd]. Het wordt vaker gevormd van perfectieve dan van imperfectieve werkwoorden (Górski 185).

4. PASSIEF ALS PROBLEEM

Poolse studenten hebben in het algemeen de neiging om de Nederlandse verleden tijd met het Poolse imperfectieve praeteritum weer te geven en het perfectum met het Poolse perfectieve praeteritum. Om te kunnen zien wat hiervan de reden is, heb ik onderzocht hoe passiva in een Nederlandse literaire tekst in het Pools worden vertaald en omgekeerd, hoe vergelijkbare constructies uit het Pools naar het Nederlands worden vertaald. De onderzochte werken zijn:

- Harry Mulisch, *De Aanslag* (De Bezige Bij, 2017).
- Harry Mulisch, *Zamach*. Vertaling door Ryszard Pyciak (Czytelnik, 1988).
- Wiesław Myśliwski, *Traktat o łuskaniu fasoli* (Znak, 2006).
- Wiesław Myśliwski, *Over het doppen van bonen*. Vertaling door Karol Lesman (Querido, 2016, ongewijzigde 8^e druk).

In deze werken werden in totaal 779 voorbeelden van het *worden-* en *zijn-* passief aangetroffen, waarvan de vertalingen zijn geanalyseerd (Flor-Górecka, 126). Zoals verwacht kon worden geconstateerd dat het Pools veel minder passiviseert dan het Nederlands, omdat het andere morfosyntactische middelen heeft om de patiens te focaliseren (met name naamvallen). Het *worden-* passief vormt de overgrote meerderheid van de in het Nederlands voorkomende passiva. Zowel het *worden-* als het *zijn-* passief worden in het

Pools bij voorkeur met andere middelen weergegeven. Het *worden*-passief wordt meestal met een actief in het Pools weergegeven.

- (29a) – *Śmieje się, a tam ludzi mordują.* (Myśliwski 54)
 (29b) (...) *hij lacht, terwijl daar mensen worden vermoord.* (Lesman 52)
 (30a) *Dawniej zboże żęli sierpami.* (Myśliwski 101)
 (30b) *Vroeger werd het koren met sikkels gemaaid.* (Lesman 96)

Dat is dus een eerste reden waarom het Nederlands passief voor Poolse studenten moeilijk kan zijn: het *worden*-passief komt in het Pools nauwelijks voor terwijl het in het Nederlands zeer frequent is.

Het tweede probleem vormt het *zijn*-passief. Het *zijn*-passief wordt gebruikt om het voltooiën van het gebeuren voor te stellen en wordt blijkens mijn onderzoek in het Pools vooral met het persoonlijk passief weergegeven:

- (31a) *Nie całkiem był zburzony, to znaczy nie do fundamentów.* (Myśliwski 218)
 (31b) *Hij was niet helemaal verwoest, dat wil zeggen niet tot op de fundamenten.* (Lesman 210)

en met het actief:

- (32a) *Więc kiedy mnie w nocy ten krzyk zbudził, postanowiłem pójść sprawdzić, co się dzieje.* (Myśliwski 80)
 (32b) *Dus toen ik 's nachts door die schreeuw was gewekt besloot ik te gaan kijken wat er aan de hand was.* (Lesman 77)

De twee werkwoorden die in het Nederlands gebruikt worden bij het vormen van het passief zijn *worden* en *zijn*. Het werkwoord *worden* betekent als zelfstandig werkwoord in het Pools *stać się, zostać*. Maar als het in het passief gebruikt wordt, wordt het naar het Pools als *być* [zijn] vertaald. Omgekeerd wordt het Poolse zelfstandige werkwoord *zostać* in de verleden tijd met het Nederlandse werkwoord *zijn* vertaald.

- (33) *Ona jest myta.* [Zij wordt gewassen.]

De meeste Polen zullen de neiging hebben om deze zin met: [Zij is gewassen.] naar het Nederlands te vertalen, terwijl [Zij wordt gewassen] vanzelfsprekend een andere stand van zaken voorstelt dan [Zij is gewassen].

Ook voor Nederlanders kan het *zijn*-passief ambigu zijn en afhankelijk van de context een gebeuren of een toestand aanduiden, bijv.

- (34) *Zij is gewassen door een verpleger uit onze groep.*
 versus (34b) *Zij is gewassen en klaar voor het bed.*
 (35) *Hij is ingesloten.* (De Haan 121)

Het hulpwerkwoord *is* kan in de zin (35) dus als hulpwerkwoord van de passieve vorm (gebeuren) of als een koppelwerkwoord (toestand) fungeren. De aanwezigheid van de agens is afhankelijk van de context. Omdat *zijn* vooral als *być* wordt vertaald (zie boven) heeft een Pool de neiging om deze zin als koppelwerkwoordzin te lezen.

Het onpersoonlijk passief komt in het Pools niet of nauwelijks voor. Dat heeft ermee te maken dat het onpersoonlijk passief in het Nederlands van transitieve én pseudotransitieve werkwoorden gevormd kan worden wat in het Pools onmogelijk is. Dat is dan een derde reden waarom het passief voor Poolse leerders Nederlands moeilijk is. Het onpersoonlijk passief wordt in het Pools meestal met het actief weergegeven.

- (36a) *Jak pan wie, muzyki poważnej mało ludzi słucha, a tańczyć tańczą wszyscy.*
 (Myśliwski 366)
 (36b) *Zoals u weet wordt er weinig geluisterd naar klassieke muziek, maar muziek om te dansen, iedereen wil dansen.* (Lesman 352)
 (37a) *Wtedy akurat wszyscy grzecznie tańczyli.* (Myśliwski 189)
 (37b) *Net op dat moment werd er door iedereen netjes gedanst.* (Lesman 182)

De zin (37b) is voor een Pool een bijzonder rare zin – het onpersoonlijk passief met de agens in de vorm van de door-bepaling. Maar deze constructie is in het Nederlands normaal en Frajzyngier (284) verklaart dat de focus in zulke constructies op het louter voorkomen van de handeling of toestand komt te liggen, eerder dan op de handeling of toestand zelf zoals ook in het volgende voorbeeld:

- (38) *Bij het eindsignaal werd er door de menigte spontaan gejuicht.*

De problematiek wordt nog duidelijker als we bekijken hoe het Nederlands onpersoonlijk passief in het Pools wordt weergegeven:

- (39) *Er werd gefloten.* [Gwizdano.]
 (40) *Er wordt goed gewerkt.* [Dobrze się pracuje.]
 (41) *Er wordt voortdurend gelezen.* [Stale czytuje się.]
 (42) *Er was voortdurend gelezen.* [Stale czytano.]

De voorbeelden tonen dat het Nederlands onpersoonlijk passief in het Pools met het praeteritum-impersonale (verleden tijd) en het pseudoreflexivum (praesens, met impliciete agens) weergegeven wordt. Het Nederlands onpersoonlijk passief wordt in het Pools meestal met het actief en het pseudoreflexivum, maar nooit met het onpersoonlijk passief of persoonlijk passief weergegeven (Flor-Górecka 182).

Het gebruik van het passief zou de constructie in het Pools minder begrijpelijk maken, dus als er een dergelijke mogelijkheid bestaat (d.w.z. als in de constructie zowel de actie als de uitvoerder ervan worden genoemd), is het in het Pools beter om de actieve vorm te gebruiken.

- (43a) *Deze beschikking is gegeven door mr. C.G. Janssen, rechter, tevens kinderrechter, bijgestaan door mr. M.I. Kuipers als griffier, en uitgesproken ter openbare zitting van 10 januari 2019.*
- (43b) *Niniejsze postanowienie zostało wydane przez mr. C.G. Janssen, sędziego, także sędziego dla nieletnich, w obecności mgr prawa N.I. Kuipers sekretarza sądu i ogłoszone na rozprawie jawnej 10 stycznia 2020.*
- (43c) *Niniejsze postanowienie wydał(a) mr. C.G. Janssen, sędzia, także sędzia wydziału dla nieletnich, w obecności mgr prawa M.I. Kuipers sekretarza sądu i ogłoszone na rozprawie jawnej 10 stycznia 2019.*

CONCLUSIE

Uit wat hierboven is aangetoond, blijkt dat zowel het *worden*- als het *zijn*-passief in Poolse vertaling met *być* (letterlijk vertaald *zijn*) wordt weergegeven. Verder ontbreekt het onpersoonlijk passief in het Pools. Precies die twee feiten zorgen ervoor dat Poolse studenten geen gevoel hebben voor het verschil tussen het *worden*- en *zijn*-passief. In geval van actieve uiting van Poolse studenten in het Nederlands zullen zij geneigd zijn om passiefconstructies eerder te vermijden en door constructies te vervangen die lijken op de manier waarop equivalenten van het onpersoonlijk passief in de Poolse moedertaal worden uitgedrukt.

De Poolse tweedetaalspreker geeft in het Nederlands een toestand aan, terwijl een gebeuren is bedoeld (of omgekeerd).

BIBLIOGRAFIE

- Ackema, Peter. *Inflection. In syntax below zero*. Onderzoeksinstituut voor Taal en Spraak, 1995.
- Algemene Nederlandse Spraakkunst*, onder redactie van Walter Haeseryn, Kirsten Romijn, Guido Geerts, Jaap de Rooij & Maarten C. van den Toorn. (2e druk). Martinus Nijhoff/Wolters Plantyn, 1997.
- Aantjes, Jeroen. *Semantische verschillen in werkwoorden op de rand van onaccusativiteit*. Universiteit Utrecht, BA thesis, 2016.
- Carnie, Andrew, en Heidi Harley. "Existential Impersonals." *Studia Linguistica*, vol. 59, 2005, pp. 45-46.
- Comrie, Bernard. "In defense of spontaneous demotion: The impersonal passive." *Grammatical relations*, onder redactie van Peter Cole en Jerrold Sadock, Academic Press, 1977, pp. 47-58.
- Cornelis, Louise. *Passive and perspective*. Rodopi, 1997.
- Czochralski, Jan. *Aspektualität im Polnischen und Deutschen*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1975.
- Engelbrecht, Wilken. "Aspectualiteit van het Nederlands als probleem voor Tsjechische studenten." *Neerlandica Wratislaviensia*, vol. 17, 2008, pp. 185-199.
- Flor, Agnieszka. *Een contrastief onderzoek naar gebruik van het passief in literaire vertalingen Nederlands-Pools en Pools-Nederlands Casus Mulisch en Myśliwski*. Wydawnictwo KUL, 2019.
- Frajzyngier, Zygmunt. "Indefinite agent, passive and impersonal passive: a functional study." *Lingua*, vol. 58, 1982, pp. 267-290.
- Górski, Rafał L.. *Diateza nacechowana w polszczyźnie. Studium korpusowe. Prace Instytutu Języka Polskiego PAN 133*. Lexis, 2008.
- Grzegorzczkova, Renata, Roman Laskowski en Henryk Wróbel. *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998.
- Haan, Sies de. "Heeft het Nederlands echt geen passief?" *Samengevoegde woorden. Voor Wim Klooster bij zijn afscheid als hoogleraar*, onder redactie van Hans den Besten, Els Effers en Jan Luif, Universiteit van Amsterdam, 2000, pp. 111-124.
- Kirsner, Robert S. "De 'onechte lijdende vorm'." *Spektator*, vol. 6, 1976/7, pp. 1-18.
- Klooster, Wim G. *Grammatica van het hedendaags Nederlands*. Sdu Uitgevers, 2001.
- Klooster, Wim G., en Albert Kraak. *Syntaxis*. Stam-Kemperman, 1968.
- Luif, Jan. *In verband met de zin: inleiding in de Nederlandse spraakkunst*. 5e druk, Amsterdam University Press, 2011.
- Mulisch, Harry. *De Aanslag*. Bezige Bij, 2009.
- Mulisch, Harry. *Zamach*. Vertaling Ryszard Pyciak, Czytelnik, 1988.
- Myśliwski, Wiesław. *Traktat o luskaniu fasoli*. Znak, 2006.
- Myśliwski, Wiesław. *Over het doppen van bonen*. Vertaling Karol Lesman, Querido, 2017.
- Nagórko, Alicja. *Podręczna Gramatyka Języka Polskiego*. Wydawnictwo Naukowe PWN, 2010.
- Perlmutter, David. "Impersonal passives and the unaccusative hypothesis." *Proceedings of the Fourth Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society*, 1978, pp. 157-189.
- Pesetsky, David. *Summary of unaccusativity and related issues. Class handout, course 24.902*. MIT Press, 2002.

- Rawoens, Gudrun, Anika Johansson en Heleen Boons. "Het onpersoonlijk passief in het Nederlands en het Zweeds." *Internationale Neerlandistiek*, vol. 54, nr. 2, 2016, pp. 99-116.
- Ryu, Byong-Rae. "Argument structure and unaccusativity in the constraint-based lexicon." *Language, Information and Computation: Selected Papers from the 11th Pacific Asia Conference on Language, Information and Computation (PACLIC11)*, 1996, pp. 327-336.
- Vandenbosch, Luc. *Aspekten van passievorming in het Nederlands. Een kognitief-pragmatische benadering*. Universiteit Antwerpen, PhD thesis, 1992.
- Vandeweghe, Willy. *Grammatica van de Nederlandse zin*. Garant, 2013.
- Zaenen, Annie. "Unaccusativity in Dutch: Integrating syntax and lexical semantics." *Semantics and the lexicon*, onder redactie van James Pustejovsky, Springer, 1993, pp. 129-161.

DLACZEGO NIDERLANDZKA STRONA BIERNA STANOWI PROBLEM DLA POLSKICH STUDENTÓW?

Streszczenie

Artykuł wyjaśnia, dlaczego niderlandzka strona bierna stanowi problem dla polskich studentów i jaki wpływ na to mają konstrukcje bierne i ich odpowiedniki w języku polskim. W pierwszej części opracowania przedstawiono w skrócie stronę bierną w języku niderlandzkim i polskim, następnie na podstawie analizy przetłumaczonych zdań przedstawiono, gdzie tkwi problem. Pierwszą przyczyną jest to, że zarówno strona bierna *met worden*, jak i *zijn* mogą być przetłumaczone na język polski czasownikiem *być* (*zijn*). Polski użytkownik języka niderlandzkiego w swoich wypowiedziach wskazuje na stan, podczas gdy ma na myśli zdarzenie (lub odwrotnie). Ponadto w języku polskim brakuje strony biernej nieosobowej (poza nielicznymi wypadkami), która w języku niderlandzkim jest stosowana często. Dlatego polski użytkownik języka niderlandzkiego będzie omijał stronę bierną w swoich wypowiedziach w języku niderlandzkim.

Słowa kluczowe: język niderlandzki; język polski; strona bierna; wydarzenie (=przechodzenie do stanu); stan; problem.

WHY IS DUTCH PASSIVE VOICE A STUMBLING BLOCK FOR POLISH STUDENTS?

Summary

This contribution explains why the Dutch passive voice is a problem for Polish students and how passive constructions and their equivalents in their native language interfere in their use. The contribution first briefly introduces the passive voice constructions in Dutch and Polish. Then is shown, on the basis of translated sentences, where and in which elements the problem lies. The first reason is that both the *worden-passief* (action-passive) and the *zijn-passief* (state-passive) can be translated in Polish with the verb to be. Polish second language speakers of Dutch speak of a state while meaning an event (or vice versa). Moreover, the impersonal passive (except for very rare cases), which is often used in Dutch, is absent in Polish. In case of active use of Dutch by Polish students, they will tend to avoid passive constructions rather and replace them by constructions similar to equivalents of the impersonal passive as expressed in their Polish mother tongue.

Keywords: Dutch; Polish; passive voice; event; situation; stumbling block.